

De Twentse paradox

Het oppakken van 105 Twentse Joden - vooral in Enschede, maar ook in Hengelo, Almelo, Oldenzaal en elders - op 13 en 14 september 1941 is het Duitse antwoord op het doorknippen van telefoonkabels. Binnen vier maanden worden alle 105 mannen in concentratiekamp Mauthausen gedood. Dit berooft Joodse voormannen in Twente van elke illusie over de bedoelingen van de nazi's.

Waar de Joodsche Raad in Amsterdam tot diep in de oorlog hoopt het ergste te voorkomen door met de bezetter mee te werken, besluit de Enschedese raad onder leiding van fabrikant Sig Menko in het najaar van 1941 al om Joden in Twente zo snel mogelijk te laten onderduiken. Uiteindelijk draagt de vroege razzia eraan bij, zoals Marjolein Schenkel in *De Twentse Paradox* uit 2003 schrijft, dat hier relatief veel Joden overleven.

Van de circa 140.000 Nederlandse Joden bij het begin van de oorlog, komt zo'n 75 procent om. In Enschede en Hengelo overleeft ruim een derde van de Joden.

De grote Twentse razzia wordt dinsdag vanaf 13.00 uur herdacht in de synagoge in Enschede.

FOTO'S MICHEL BESKERS

luk beschouwde. Dat vindt je terug in die briefjes", zegt Francijn Woudstra.

Ze vond ze in de nalatenschap van haar vader Ben. Hoe de teksten Sals gezin bereikten, is niet duidelijk. „Het verhaal wil dat mijn opa ze kort voor of na de greep uit de trein heeft gegooid.”

Waarna iemand ze moet hebben gevonden die gehoor geeft aan de tekst achterop de omslag: 'Met beleefd verzoek deze brief te willen posten. Hartelijk dank'. Op de voorkant staat de geadresseerde: 'Mevrouw Sal. Woudstra, Min. Loudonlaan 1a, Enschede'. „Mogelijk zijn ze gepost, mogelijk op een avond bij hun gebracht.”

'Weggekomen'

Méer rond het verhaal van haar opa is onduidelijk. Haar vader, die met zijn moeder en zus de oorlog in de onderduik overleefde, sprak zelden over het gebeur-

de. Net zo min als haar oma. „Opa was 'weggekomen' zeiden ze. Alsof ze de woorden 'weggevoerd' of 'vermoord' wilden omzeilen. Tot lang na de oorlog heeft oma ook geloofd dat hij terug zou keren.” Hertrouwd is ze nooit. Haar vader worstelde na 1945 met het gebeurde. Had vaak moeite werk te houden, negeerde zijn Joods zijn. „Hij is nooit meer lid van een Joodse gemeente geweest, ging naar boven als er iets over de oorlog op tv was, trouwde een katholiek meisje en gaf zijn dochter een niet-Joodse naam.

Hij was in paniek over een volkstelling in de jaren 70, omdat die een herhaling van het gebeurde kon vergemakkelijken. Iets waar hij vooral door de naoorlogse sfeer bang voor was, toen hij zich nauwelijks welkom voelde. Een leraar Duits zei hem bij een slecht proefwerk eens: 'Ze zijn vergeten jou te vergassen'. Onbe-

schrijfelijk verdrietig. Het versterkte zijn gevoel dat we er eigenlijk niet meer hadden mogen zijn.”

Als kind vond ze die stille, innerlijke strijd en de afstand tot zijn achtergrond soms moeilijk. Zelf is ze haar Joods zijn steeds meer gaan waarderen. Ze geeft het door aan haar kinderen, werkt voor de Liberaal Joodse Gemeente in Amsterdam.

Worsteling

Tegelijkertijd ziet ze de worsteling van haar vader en zijn angsten steeds scherper. Ook door het vinden van de laatste geschreven woorden van haar opa. Ze wist van het bestaan van de briefjes, mocht ze nooit lezen, zocht en vond ze samen met haar broer na haar vaders dood. „Je had altijd aan hem gemerkt: dit is heilig. Dit moet worden bewaard.”

Dat heeft ze de afgelopen jaren gedaan. „Het is een erfenis die

verplicht.” Bij de 75ste verjaardag van de grote Twentse razzia, dinsdag, treedt ze er voor het eerst mee naar buiten. Om haar opa, wiens leven veel te vroeg gebroken werd en die ze nooit heeft gekend, een gezicht te geven. En uit eerbetoon aan haar vader, die nog maar 9 was toen de trein naar Mauthausen op 16 september uit Enschede wegreed.

Het beeld daarvan raakte haar zelfs als kind al diep. „Hij moet die dag hebben gehoord dat de trein ging rijden. Is meegefiets, heeft op een overgang gewacht. Hij dacht dat hij zijn vader daar nog in de trein heeft zien zitten. Dat moet voor een kind het allerergste zijn: met je vader die wordt weggevoerd meefietsen, hem zien en niet weten of hij jou nog zag. Alleen al als je je dat voor de geest haalt, kun je je voorstellen welke beschadigingen mensen als hij moeten hebben opgelopen.”

Te hooi en te gras

Algerak vanavond in Delden in het plat

De Twentse muziekgroep Algerak uit Weerselo treedt vanavond op in café 't Hoogspel in Delden. Dat gebeurt op uitnodiging van 'n Kreenk vuur de Twentse Sproak (KTS). De naam Algerak is Twents voor 'buitenkansje' of 'aangename verrassing'.

De optredens van Algerak zijn dat vaak ook. In het repertoire zitten veel nummers die tot meezingen uitnodigen. Waarbij bandleider Bert Baarslag regelmatig een grappige draai aan de teksten of de muziek geeft.

■ Entree is voor leden van 'n Kreenk 3 euro inclusief koffie. Abonnees van 'n Boddbrief en niet-leden betalen 5 euro, ook inclusief koffie. Aanvang 20.00 uur.

Lezing over oude boerderijtypes

Hennie Engelbertink houdt zaterdag voor de afdeling Twente van de Nederlandse Genealogische Vereniging een lezing over boerderijtypes. Voor de pauze gaat hij in op de verschillende boerderijvormen in Nederland: de Friese, Saksische, Zeeuwse, het langgeveltype in Brabant en het vierkante type in Limburg.

Na de pauze neemt de spreker zijn gehoor mee naar Duitsland en behandelt de boerderijvormen van het Friese, het Frankische en het Saksische type.

■ De lezing heeft plaats in de Stefanshof in Borne om 14.00, de zaal is open vanaf 13.00 uur. Geïnteresseerden in familiegeschiedenis kunnen voor de lezing genealogische informatie krijgen.

Over opgravingen nabij Dalfsen

Dalfsen was vorig jaar het terrein van archeologische opgravingen die zelfs van internationaal belang zijn. In de nabijheid van de plaats langs de Vecht werd onder meer het grootste neolithische grafveld van Noordwest-Europa gevonden, naast tal van belangwekkende vondsten uit de vroege middeleeuwen.

Archeologiestudente Celeste Alink uit Enschede was betrokken bij de opgravingen in Oosterdalfsen. Zij spreekt daarover maandag voor de afdeling Twente van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland.

Voor de pauze komen de middeleeuwen aan bod en dan met name graven uit de zevende eeuw na Christus. Na de pauze gaat ze in op het internationale belang van de tientallen meer dan 5.000 jaar oude, neolithische graven die in Oosterdalfsen zijn opgegraven.

■ Lezing opgraving Dalfsen, cultuurhus Borne, 12 september om 20.00 uur. Toegang gratis.